

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Schaamte, waar is uw blos?' Kritische kanttekeningen bij 'Sterkte/zwakteanalyse sociologie, politicologie en bestuurskunde'

Huzen, Th. P.

Citation

Huzen, T. P. (1988). Schaamte, waar is uw blos?' Kritische kanttekeningen bij 'Sterkte/zwakteanalyse sociologie, politicologie en bestuurskunde'. *Acta Politica*, 23: 1988(1), 101-108. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3449629>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3449629>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

voortbestaan van een zelfstandige studierichting politicologie naast een interfaculteit bedrijfs- en bestuurskunde mede op kwaliteitsgronden ongewenst.

- Het Studiecentrum voor Vredesvraagstukken heeft een lage onderzoeksscore. Uit dien hoofde adviseert de commissie een grondige reorganisatie of opheffing, waarbij het College van Bestuur eventueel mede gebruik kan maken van het recent uitgevoerde evaluatieonderzoek.

RUL/RUR

- De commissie adviseert de minister het voorstel van de twee instellingen voor wat betreft de eerste fase politicologie integraal over te nemen.
- De commissie meent dat de onderzoekscapaciteit van politicologie bij de RUL dient te worden vergroot.
- De commissie adviseert de basisvoorzieningen politicologie RUR onder te brengen bij de faculteit der Sociale Wetenschappen.
- De commissie adviseert de minister op voorhand afspraken met beide instellingen te maken over de inbreng van de Rotterdamse basisvoorziening in het Leidse studieprogramma en daarmee bij de middelentoe wijzing rekening te (laten) houden.

C. Specifieke aanbevelingen voor bestuurskunde

UT

- De commissie heeft grote waardering voor deze opleiding. Zij is van mening dat de onderzoekskwaliteit van de vakgroepen sociologie en in mindere mate ook van recht en economie nadere aandacht van de betrokken bestuursorganen dient te hebben.
- Ondanks de stabiliserende instroom adviseert de commissie het College van Bestuur een additioneel personeelsbudget voor zowel onderwijs als onderzoek toe te wijzen gezien de huidige onderbezetting en de uitstekende onderwijs- en de redelijke onderzoeksproductiviteit.

RUL/RUR

- De commissie is van mening dat de geringe sterkte van het bestuurskundige onderzoek aan de RUL de hoogste aandacht dient te hebben en in 1991 opnieuw moet worden geëvalueerd.
- De commissie adviseert het College van Bestuur extra formatieplaatsen toe te kennen ter verruiming van het relatief krappe onderzoeksbudget en ter stimulering van de verhoging van de tot nu toe zeer lage onderzoeksproductiviteit.

'Schaamte, waar is uw blos?'

Kritische kanttekeningen bij: 'Sterkte/zwakteanalyse sociologie, politicologie en bestuurskunde'

Paul Huzen*

'Wanneer in een verslag over een onderzoek veel aandacht wordt besteed aan het bewijzen van de methodische en technische correctheid, is dat vaak een teken dat er juist op dat terrein iets mis is.' Deze 'wijze' les uit een M&T-college kwam weer bij mij boven, toen ik het artikel van Van Loon c.s. onder ogen kreeg. En inderdaad, tussen nogal wat methodologisch 'geweld' wordt met de wetenschappelijke zorgvuldigheid slordig omgesprongen. Ik zal deze stelling hieronder toelichten.

Bij de bespreking van het artikel zal ik de indeling die de auteurs hebben aangehouden zo veel mogelijk volgen en daarbij ingaan op de volgende vragen:

- Wat willen de auteurs eigenlijk weten?
- Meten ze ook wat ze (zeggen te) willen meten?
- Hoe staat het met de betrouwbaarheid van de gehanteerde gegevens?

1. Het begrip studierichting

Het begrip studierichting speelt in het artikel een belangrijke rol. Zowel voor de vergelijking van het onderzoek als voor de vergelijking van het onderwijs gebruiken de auteurs de studierichting als aggregatieniveau. Gezien de gegevens waarover de auteurs de beschikking hadden (zie schema 1), heeft men daarvoor nogal wat kunstgrepen moeten toepassen. Kunstgrepen die niet in het artikel zijn verantwoord.

Gegevens over onderzoeksinput en output en over personeelssamenstelling zijn namelijk alleen beschikbaar op het niveau van organisatorische eenheden. Een studierichting is *geen* organisatorische eenheid. Ook is het lang niet altijd mogelijk organisatorische eenheden aan afzonderlijke studierichtingen toe te rekenen. Aan dit probleem gaan de auteurs stilzwijgend voorbij en de uitkomsten zijn dan ook merkwaardig.

Als voorbeeld van hoe gecompliceerd de verhouding tussen vakgroepen en studierichtingen kan zijn heb ik in schema 2 de situatie van de faculteit

* Drs. Th.P. Huzen, werkzaam als coördinator Informatievoorziening van het bureau van de Erasmus Universiteit, schreef dit artikel op persoonlijke titel.

Schema 1: Verdeling van gegevensverzamelings over verschillende aggregatieniveaus

Aggregatieniveau:	Onderwerp:		
	Input en output-onderzoek	Studenten-aantallen	Personeelsgegevens
- vakgroep	X	-	X
- faculteit	X	?	X
- studierichting	-	X	-
- instelling	X	X	X

X = gegevens aanwezig
 - = gegevens ontbreken
 ? = alleen als studierichting(en) geen facultaire grenzen overschrijden

teit der Sociaal-Culturele Wetenschappen van de Erasmus Universiteit weergegeven. In het linker deel van het schema is aangegeven welke verdeling van vakgroepen over studierichtingen de auteurs hebben aangenomen. In het rechter deel heb ik met behulp van de studieprogramma's aangegeven hoe de bijdragen van de verschillende vakgroepen zijn verdeeld over de studierichtingen op basis van de studiebelastingen.¹ Ten onrechte blijken dus enkele vakgroepen geheel te zijn weggelaten en eveneens is ten onrechte aangenomen dat de studierichtingen Politicologie en Bestuurskunde elk door maar één vakgroep worden verzorgd.

De conclusie kan alleen maar zijn dat de tabellen 5, 6, 8 en 9 van het artikel van Van Loon c.s. althans voor de studierichtingen van de EUR hun geldigheid missen. Ik vermoed dat dit ook voor een aantal andere studierichtingen geldt.

2. De beoordeling van het onderzoek

De auteurs schrijven in paragraaf 2 de sterkte van vakgroepen en studierichtingen op het gebied van onderzoek zo te hebben willen meten, dat onderzoeksproductiviteit en -impact centraal staan en tevens institutionele aspecten meewegen die een voorspellende waarde hebben voor de continuïteit van de onderzoeksproductiviteit.

De acht criteria waarop wordt gescoord, staan met deze omschrijving op gespannen voet. Uiteindelijk kunnen vakgroepen met het schrijven

Schema 2: Opbouw subfaculteit Sociaal-culturele Wetenschappen EUR in vergelijking met door auteurs aangenomen indeling

Indeling volgens auteurs	Vakgroepen	Relatief aandeel in studierichtingen		
		SOC	POL	BEST
Bestuurskunde	Bestuurskunde	5%	8%	35%
Politicologie	Politicologie	3%	48%	13%
Sociologie	Alg. Sociologie	24%	3%	4%
	Bedrijfsoc.	6%	-	-
	Comparatieve soc.	15%	2%	2%
	Meth. & Techn.	13%	10%	10%
	Onderwijssoc.	6%	-	-
weggelaten	Sociaal econ. bel.	9%	5%	10%
	Economie			
	Soc. Psychologie	2%	2%	3%
	Staatsrecht	3%	4%	8%
Keuzevakken*		13%	16%	-
Dienstverlening andere faculteiten		-	-	14%

Bron: Studiegids SScW Erasmus Universiteit 1986/87

N.B. De relatieve aandelen zijn gebaseerd op studiebelastingen. De studierichting bestuurskunde was in het betrokken collegejaar nog niet volgroeid. De cijfers zijn gebaseerd op drie studie jaren.

* De keuzevakken moeten volgens de studiereglementen voornamelijk van de subfaculteit zelf worden betrokken.

van onderzoeksplannen meer (namelijk 9) punten verdienen dan met publiceren (hooguit 6 punten). Behalve op de overwaardering van plannemakerij bij onderzoek, valt ook op afzonderlijke indicatoren veel aan te merken.

In de eerste plaats op één van de indicatoren, waarvan de auteurs zeggen dat ze betrekking hebben op de kwaliteit van het kader van een vakgroep; namelijk de indicator 'omvang deel van de onderzoekscapaciteit eerste geldstroom dat ultimo 1985 voorwaardelijk is gefinancierd'. Deze indicator zegt niets over de kwaliteit van het kader. Immers, de omvang van het voorwaardelijk gefinancierde onderzoek werd primair bepaald door allocatiebeslissingen op landelijk en instellingsniveau en niet door de voormalige beoordelingscommissies. Overigens beoordeelden deze commissies alleen per programma en niet per vakgroep of er voldoende gekwalificeerd kader aanwezig was. En ten slotte vermelden de Wetenschappelijke

Verslagen alleen de gerealiseerde inzet aan wetenschappelijk personeel per programma en deze cijfers kunnen heel goed afwijken (zowel hoger als lager) van de beschermde of goedgekeurde omvang.

In de tweede plaats dient erop te worden gewezen dat er met de indicator voor impact (citaties in toptijdschriften) met ongelijke maat wordt gemeten. Hoewel ook vakgroepen recht en economie in de ranglijsten voorkomen, vermeldt de lijst in bijlage 1 geen tijdschriften op deze vakgebieden! Ook de scoringskansen van juristen in de rubriek 'internationale publikaties' lijken mij duidelijk geringer dan die van hun sociaal-wetenschappelijke collega's.

In de derde plaats past kritiek op de wijze waarop de beide indicatoren met betrekking tot publikaties zijn berekend. In de berekeningswijze van de auteurs komen publikaties van personeel uit de tweede- en derde-geldstroom ten goede aan het wetenschappelijk personeel uit de eerste geldstroom. Dit is geen ongebruikelijke werkwijze wanneer men onderzoeksprestaties van vakgroepen uitsluitend wil vergelijken met behulp van publikatieratio's en daarin de werfkracht van vakgroepen wil meewegen. De auteurs wegen echter de werfkracht met betrekking tot de tweede en derde geldstroom al afzonderlijk mee. Het gevolg is dat in beide indicatoren met betrekking tot publikaties, voor vakgroepen met veel tweede en derde geldstroompersoneel wel een beloning verstopt zit (voor het geval dit extern gefinancierde personeel produktief is), maar géén straf (wanneer het omgekeerde het geval is).

Dit brengt mij bij het, reeds door anderen naar aanleiding van het Visitatierapport genoemde, probleem dat enkele van de gebruikte indicatoren kunnen contamineren. De auteurs bestrijden dit bezwaar slechts met een controle van correlaties tussen de verschillende indicatoren op geaggregeerd niveau. Zij vallen daarmee in de methodologische valkuil van 'totum pro parte'. Want als voor het geheel van een populatie niet geldt dat één bepaald kenmerk twee of zelfs drie maal kan meetellen, dan kan dit nog heel goed wel het geval zijn voor een *deel* van de populatie.

3. De beoordeling van het onderwijs

In de paragraaf over onderwijs wordt niet duidelijk *wat* de auteurs nu hebben willen meten en vergelijken. Wat ze uiteindelijk vergelijken, noemen de auteurs de produktiviteit of efficiency van de studierichtingen (aantallen afgestudeerden per docent). Ze zeggen dit te doen om een oordeel te kunnen geven over de 'onder- of boventaligheid' van het personeel per studierichting. In het betoog van de auteurs komt echter de vraag naar

'onder- of boventaligheid' niet meer voor. Een studierichting is in de ogen van de auteurs beter naarmate er meer studenten per docent zullen worden afgeleverd. Alsof massaonderwijs niet tot verschraling en uitholling van het onderwijs leidt! Kortom, de gebruikte indicator is op zichzelf van dubieus gehalte.

Overigens is er met de gebruikte cijfers ook het nodige aan de hand. In de eerste plaats hanteren de auteurs geheel *fictieve* aantallen afgestudeerden. Men berekent de 'te verwachten afgestudeerden' aan de hand van de studierendementen van de generaties uit de jaren 1971-1981, gemeten in de jaren 1983/1984 en 1984/1985. Deze rendementen worden vervolgens vermenigvuldigd met de *geschatte* instroom aan eerstejaars voor het collegejaar 1986/1987.² Kortom, het gaat hier om de te verwachten aantallen afgestudeerden indien de geschatte instroom 1986 inderdaad wordt gerealiseerd én indien deze lichte hetzelfde studierendement heeft als de lichten 1971-1981, gemeten in de periode 1983/1984-1984/1985.³

Voor deze merkwaardige definitiekeuze geven de auteurs als verklaring dat zij wilden beschikken over aantallen afgestudeerden die mogen worden gerelateerd aan het per 31 december 1986 aanwezige personeel. Deze verklaring is echter onvoldoende. Niet duidelijk wordt welke relatie de auteurs zien tussen het rendement van een studierichting in de periode 1983-1985 en het ultimo 1986 aanwezige wetenschappelijk personeel. Evenmin valt in te zien waarom deze personeelsformatie kan worden gerelateerd aan de te verwachten produktiviteit in de jaren 1990-1992. Voorts lijkt het erop dat de auteurs hebben vergeten dat de instroom 1986-1987 pas voor het eerst doorwerkt in de personeelsformaties met ingang van het begrotingsjaar 1987. En ten slotte gaan zij er kennelijk ook aan voorbij dat de personeelsformaties voor onderwijs niet uitsluitend worden bepaald door de omvang van de instroom van alleen de eerstejaarsstudenten, zodat het (te verwachten) rendement van één lichte studenten niet in verband kan worden gebracht met de personeelsformatie in één bepaald jaar!

Tabel 1: Aantallen afgestudeerden per studierichting (1983/84 en 1984/85) versus berekeningen auteurs

	1983/84	1984/85	Berekening auteurs
Sociologie	297	295	222
Politicologie	123	159	231
Bestuurskunde	28	45	89

Bron: CBS, *Mededelingen* nr. 7856, 1987

Om toch een beeld te krijgen van de verhouding tussen de reële aantallen afgestudeerden per studierichting en de door de auteurs gebruikte cijfers, heb ik getracht een overzicht te maken van de aantallen afgestudeerden per studierichting in de periode 1983-1985. Helaas worden deze cijfers alleen op landelijk niveau gepubliceerd, maar zelfs op dat aggregatieniveau blijkt de bias van de door de auteurs gebruikte cijfers al (zie tabel 1). De totalen afgestudeerden politicologie en bestuurskunde waren tot nu toe per jaar 30-50% lager dan de berekeningen van de auteurs en de totalen afstudeerders sociologie zo'n 30% hoger.

Tabel 2: Reële instroomcijfers 1983-1985 in percentages van de door de auteurs gebruikte cijfers

Sociologie	RUL	RUU	RUG	EUR	UVA	KUN	KUB	
raming 1986								
auteurs	51	59	51	70	92	86	90	(= 100)
1983	108	169	86	152	166	108	81	
1984	101	108	88	111	141	85	77	
1985	104	127	113	104	96	113	110	
Politicologie	RUL	EUR	UVA	VUA	KUN			
raming 1986								
auteurs	104	43	194	78	90			(= 100)
1983	63	105	108	78	96			
1984	49	114	109	100	110			
1985	94	88	105	94	100			
Bestuurskunde	RUL	EUR	UT					
raming 1986								
auteurs	141	98	191					(= 100)
1983	-	-	90					
1984	33	42	57					
1985	101	92	87					

Bron: WORS-ramingen 1985 en 1986, realisatie 'eerstejaars s-1'

In de tweede plaats is de stabiliteit van de scores, berekend met deze cijfers, zeer twijfelachtig.⁴ In tabel 2 heb ik de cijfers van de auteurs geconfronteerd met de reële instroom in de jaren 1983-1985 per studierichting. Uit de schommelingen die deze cijfers van jaar tot jaar vertonen valt eenvoudigweg te concluderen dat alleen met behulp van gemiddelden over een aantal jaren tot stabiele scores per studierichting kan worden gekomen.

4. De vergelijking van de studierichtingen met behulp van verschillende criteria

Evenals in het eerder gepubliceerde Visitatierapport vormt tabel 9 het hoogtepunt van het artikel. Zoals ik al eerder heb opgemerkt mist deze tabel geldigheid vanwege de ondeugdelijke wijze waarop vakgroepgegevens naar het niveau van de studierichting zijn omgerekend. Ik wil echter nog op een ander punt wijzen.

In deze tabel geven de auteurs een ranglijst van alle betrokken studierichtingen op basis van hun omvang en hun produktiviteit. De omvang van een studierichting krijgt daarbij een gewicht van 60% in de totaalscore. Het merkwaardige is nu dat de auteurs op deze wijze zich voorstanders tonen van grootschaligheid. Immers, niet-produktieve, grote studierichtingen scoren in deze tabel altijd hoger dan kleine, zeer produktieve studierichtingen. Juist in tijden van bezuinigingen zouden geldverspillers gekort moeten worden ten gunste van eenheden die 'value for money' leveren. De auteurs denken daar kennelijk anders over.

5. Besluit

Het door de auteurs uitgevoerde onderzoek biedt met al zijn fouten een bijdrage aan de interessante discussie over prestatie-indicatoren, om studierichtingen en instellingen met elkaar te vergelijken. Echter, aanleiding en doel van het onderzoek waren niet zo vrijblijvend. In dat licht bezien zijn de gemaakte fouten zeer ernstig te achten en doet het merkwaardig aan dat:

- de auteurs eerst gegevens hebben verzameld en pas daarna hun indicatoren hebben gedefinieerd;⁵
- de auteurs alleen geïnteresseerd waren in de 'geautoriseerde werkelijkheid' in plaats van in de juiste feiten;⁶
- de auteurs, eerst in hun rapport aan de minister en nu in hun artikel, gegevens en conclusies presenteren die niet vooraf aan de betrokkenen zijn voorgelegd en die in beide gevallen achteraf als deels feitelijk ernstig onjuist en onvolledig moeten worden gekwalificeerd;⁷
- de auteurs een aanpak hebben gekozen waarvoor zij gegevens nodig hadden die *niet* voor alle vakgroepen en studierichtingen beschikbaar waren (zie hun punt a, par. 2.1) en die juist voor een aantal studierichtingen waarvan het lot van dit onderzoek afhing, volgens het artikel zelf tot onbetrouwbare uitkomsten leidde⁸, hetgeen (naar Hamlet) tot de slotvraag voert: 'Schaamte, waar is uw blos?'

Noten

1. Uiteraard geeft dit schema geen inzicht in de verdeling van de onderwijslast over de verschillende vakgroepen. Juist deze gegevens worden niet vastgelegd en zouden de auteurs nodig hebben gehad om tot een enigszins aannemelijke berekening van de onderwijsproductiviteit te komen. Voor de toerekening van onderzoek aan studierichtingen had ook dat echter niets opgeleverd.

2. In de koppen van de tabellen 6 en 8 staan enkele hinderlijke fouten. In de eerste plaats dient er telkens te staan 'verwachte afstudeerders uit *verwachte* instroom' en gaat het in tabel 6 om de lichting 1986/87 en in tabel 8 lichting 1987/88. De tekst in par. 3.3 wijkt in dit opzicht ook hinderlijk af van de tekst in par. 3.1.

3. Met deze aanpak nemen de auteurs voor lief dat voor studierichtingen die pas eind jaren zeventig zijn gestart, de scores weinig stabiel kunnen zijn en door toevalligheden sterk beïnvloed worden.

4. De toets op stabiliteit (robuustheid) die de auteurs uitvoeren is zeer twijfelachtig. Planningsgegevens over het ene jaar worden vergeleken met planningsgegevens uit een ander jaar. Volgens de Adviesgroep Planning, die bij opstelling van de WORS-ramingen betrokken is, vertonen de door de auteurs gebruikte cijfers een onnauwkeurigheid van 15-20% (vgl. Adviesgroep Planning, *Toetsing van de voorspellende waarde van overgangs- en vooraanmeldingsramingen*, november 1980). Overigens zij terloops nog gewezen op een andere bron van instabiliteit, namelijk de gehanteerde formatiecijfers. Ook deze kunnen per jaar sterk afwijken – enerzijds door begrotingsaanpassingen, anderzijds doordat de auteurs deze cijfers berekenen door van formatiecijfers het gerealiseerde volume aan onderzoek af te trekken (alle 'toevallige' omstandigheden komen dus bij het onderwijsdeel terecht: vacatures voor onderwijs én onderzoek, ziekte, aio's etc.).

5. Gebaseerd op telefonische informatie van één van de auteurs.

6. Gebaseerd op de brief van 7 juli 1987 van één van de auteurs aan de Colleges van Bestuur.

7. In dit verband zij nog eens verwezen naar schema 2 met betrekking tot de Sociale Faculteit van de Erasmus Universiteit en naar het berekenen van de onderzoekscores van de vakgroep Politicologie van die universiteit op basis van slechts één jaar.

8. Vgl. opmerking van de auteurs over hun tabel 3 ten aanzien van de vakgroep Politicologie EUR (een opmerking overigens, waarvan de auteurs zich niets aantrekken: de vakgroep en studierichting Politicologie EUR komen gewoon in alle ranglijsten voor); vgl. de toets op robuustheid op p. 23 ten aanzien van de studierichtingen Sociologie en Politicologie EUR; vgl. de uitzonderingspositie in tabel 9 voor drie studierichtingen, waaronder Politicologie RUL.

Commentaar

A.J.F. Köbben

Het rapport van de visitatiecommissie heb ik indertijd op 12 punten van kritiek voorzien (zie *NRC/Handelsblad*, Bijlage Wetenschap en Onderwijs van 19-3-1987). In bovenstaand 'wetenschappelijk artikel' stippen de auteurs drie van deze punten aan. Door hun verweer tegen één ervan laten zij zien – ongewild, neem ik aan – hoezeer mijn misschien wel meest principiële bezwaar tegen hun werkwijze op zijn plaats was. 'Het probleem is', schreef ik, 'dat de commissie al te klakkeloos bibliometrische technieken aanwendt die ontworpen zijn voor de natuurwetenschappen maar voor de sociale wetenschappen niet voldoen. Voor een vak als de biochemie bij voorbeeld kan men met recht zeggen dat er een duidelijke hiërarchie van tijdschriften bestaat, waarin een Nederlandstalig tijdschrift lager scoort dan sommige Engelstalige. Door te kijken naar wie in welk tijdschrift publiceert en hoe het staat met citaties kan men dus een tamelijk betrouwbare prestigeladder van biochemici opstellen. Neem daartegenover een socioloog die een studie heeft gemaakt van een actueel verschijnsel in Nederland, zegge de kraakbeweging. Als die daarover een stuk zou publiceren in de *American Journal of Sociology* mist hij zijn publiek. Natuurlijk schrijft hij daarover in het *Nederlands* en liefst in een blad met een ruime verspreiding. Dat hoeft met kwaliteit niets uitstaande te hebben'.

Maar onze auteurs denken daar kennelijk heel, heel anders over: je schrijft niet omdat je wat te vertellen hebt dat voor een bepaald publiek interessant of belangrijk is. Nee, je schrijft om in een 'toptijdschrift' te komen en punten te verdienen. Ook al betekent het dat je alleen door een handjevol collega's gelezen wordt – in het beste geval dan nog – en dat wat je schrijft ieder maatschappelijk effect mist. Zij produceren nu cijfers waaruit blijkt dat een vakgroep per jaar handenvol stukken in het Nederlands moet produceren om aan de felbegeerde bonuspunten te komen, terwijl iemand die in een buitenlands tijdschrift publiceert met een paar artikelen kan volstaan. Dat zou de auteurs te denken moeten geven, maar niets daarvan. Ze vinden het juist wel mooi.

Aan mijn andere 9 punten van kritiek besteden de auteurs geen woord. Plaatsgebrek zullen we maar denken.